

בין יהודים לנוצרים כאן ועכשיו ד"ר כרמה בן יוחנן

שיעור 1:
מבוא

Karl Barth, "Ein Brief nach Frankreich", in: Eine Schweizer Stimme (1938), pp. 108-117

אם אמנם יתרחש מה שכעת הוחלט בבירור בגרמניה ואף התחיל להתבצע: ה'השמדה הפיזית' של עם ישראל, דווקא, שריפת בתי הכנסת וספרי התורה, דווקא, הסלידה כלפי 'האל היהודי' וה'תנ"ך היהודי', דווקא, בתור גולת הכותרת של כל מה שאמור להיות משוקץ בעיני האדם הגרמני – אזי ההכרעה היא אחת בלבד: הכנסייה הנוצרית מותקפת ונעשה ניסיון להרוג אותה בשורשיה... כל מי שהוא אויב יסודי של היהודים חושף את עצמו, אפילו אילו היה מלאך של אור, כאויב יסודי של ישוע המשיח. אנטי-שמיות הנה חטא כנגד רוח הקודש. משום שאנטי-שמיות פירושה דחיית חסד האל. ואולם הנאציזם סוציאליזם חי וספוג באנטישמיות. היכן נמצא ישוע המשיח בעצמו בתוך הפיתוי הזה אם לא כאן?

Jacques Maritain, Ransoming the Time (Gordian Press, 1972), pp. 177

ישוע כריסטוס סובל בפסיון של ישראל... בהכותם את ישראל, האנטישמים מכים אותנו, עולבים בו ויורקים עליו... לרדוף את בית ישראל פירושו לרדוף את כריסטוס... בשארי בשרו ובעמו השכחן [כלומר המתכחש לו], שהוא מוסיף לאהוב ולקרוא לו ללא הרף... אם ישנם אנשים בעולם כיום - אך היכן הם - שנותנים דעתם למשמעות של הרדיפות הגזעניות הגדולות, הם יראו את ישראל נמשכת בדרך לגולגלתא, בעטייה של שליחותה... למרות עצמה ישראל מטפסת אל הגולגלתא, לצדם של הנוצרים... והשותפים לדרך המשונים הללו לעיתים מופתעים לראות אלה את אלה מעפילים באותו השביל. כמו בציור היפהפה של מרק שאגאל, היהודים האומללים, מבלי שיבינו זאת, נסחפים בסערה הגדולה של הצליבה...

Jules Isaac, Jesus and Israel (Holt, Rinehart and Winston, 1971), pp. 400

אנטי-יהדות תשמר את עוצמתה כל עוד שהכנסיות והעמים הנוצריים לא יכירו באחריותם הראשונית, כל עוד שלא ימצאו בליבם את האומץ למחות אותה. אנטי-שמיות רדומה קיימת בכל מקום, וההפך היה מפתיע: שכן המקור הקדמוני לאותה אנטי-שמיות רדומה איננו אלא התורה הדתית הנוצרית בכל צורותיה, הפרשנות המסורתית והעיקשת לכתבי הקודש, הפרשנות שהנני סמוך ובטוח מעבר לכל ספק שהיא מנוגדת לאמת ולאהבה של אותו איש שהיה היהודי ישוע. הבעיה היהודית איננה רק בעיה זמנית; זוהי בראש ובראשונה בעיה רוחנית, שאת פתרונה ניתן למצוא אך ורק בתחייה רוחנית ודתית... זהו הלקח העיקרי הנובע מן המחשבה על אושוויץ, שממנה אינני יכול להשתחרר, שממנה אף אדם בעל לב אינו יכול להימנע. הזוהר מן המשרפות הנו מגדלור המאיר ומכוון את כל מחשבותיי. הו, אחיי היהודים, וגם אתם, אחיי הנוצרים, האינכם חושבים שהוא מתמזג עם זוהר אחר, זה של הצלב?

Reichsbruderrat, "Wort zur Judenfrage", Freiburger Rundbrief (1948)

כפי שמלמדים אותנו כתבי הקודש, בתחושות בושה וצער אנו מבינים עד כמה אכזבנו את [עם] ישראל וכמה אנו חייבים לו. כשלנו ככנסייה להעיד עדות גואלת עבור ישראל.

**Reichsbruderrat, "Wort zur Judenfrage", Freiburger Rundbrief
(1948)**

בצליבת המשיח, דחה ישראל את בחירתו ואת ייעודו... כולנו נושאים באשמה על צליבת המשיח.
בעומדו תחת משפט האל, ישראל מאשר את האמת שאינה ניתנת להפרכה ואת מציאות דבר האל...
הגורל היהודי מעיד בדרשה דוממת כי לא ניתן לבוז לאל, [ובכך משמש] סימן עבורנו וקריאה ליהודים
לשקול להמיר לאחד, שבו לבדו נחה ישועתם.

שיעור 2: נקודת המפנה

הצהרת ועידת הוותיקן השנייה, "בזמננו" (Nostra Aetate), על יחסה של הכנסייה הקתולית לדתות שאינן נוצריות, אוקטובר 1965. מתוך התרגום הרשמי לעברית באתר הוותיקן

בעוד המועצה הקדושה הוגה ברו הכנסייה, היא זוכרת את הקשרים הרוחניים בין אנשי הברית החדשה לזרע אברהם.

כך, כנסיית המשיח מכירה שלפי תכנית הישועה של אלוהים, ראשית אמונתה ובחירתה נמצאת אצל האבות, משה והנביאים. היא מאמינה כי כל מי שמאמין במשיח – בניו של אברהם על פי האמונה – נוכחים בקריאת הראשון מבין האבות לאמונה ובכך שישועת הכנסייה נרמזת באופן מסתורי מראש על ידי יציאת העם הנבחר ממצרים מבית עבדים. הכנסייה, אם כן, לא יכולה לשכוח שהיא קיבלה את ההתגלות של הברית הישנה דרך העם עמו האלוהים, ברחמיו הרבים, כרת את הברית הקדומה. כמו כן, אין היא יכולה לשכוח שהיא שואבת את לשדה משורשי עץ הזית הטוב שעליו הורכבו ענפי זית הבר, הגויים. אכן, הכנסייה מאמינה כי באמצעות צלבו, המשיח, שלומנו, פייס בין יהודים לגויים, בהפכו את השניים לאחד בקרבו.

הכנסייה נוצרת לעד לנגד עיניה את דברי השליח על אחיו: "לָהֶם מַעֲמַד הַבְּנִים, הַכְּבוֹד, הַבְּרִיתוֹת, מִתֵּן הַתּוֹרָה, עֲבוֹדַת הַקֶּזֶשׁ וְהַהִבְטָחוֹת לָהֶם הָאֲבוֹת, וּמֵהֶם, מִצַּד יְחוּסוֹ הָאֲנוּשִׁי, הַמְּשִׁיחַ" (אל הרומים ט, 4-5), בנה של מרים הבתולה. כמו כן, הכנסייה מזכירה שהשליחים, עמודי התווך ואבני הפינה של הכנסייה, ומספר רב של התלמידים הראשונים אשר הפיצו את בשורת המשיח לעולם, נולדו כבנים לעם היהודי.

כפי שמעידים כתבי הקודש, ירושלים לא הכירה במועד פקודתה, ורובם של היהודים לא קיבלו את הבשורה. אדרבא, לא מעטים התנגדו להפצתה. עם זאת, האלוהים מוקיר באהבה את העם היהודי בזכות אבותיהם, הוא אינו מתחרט על מתנותיו או על בחירתו – זו היא עדות השליח. בחברת הנביאים ואותו שליח, הכנסייה מצפה ליום, הידוע לאלוהים לבדו, בו כל העמים יקראו בשם ה' בקול אחד ויעבדו אותו "שָׁכֶם אֶחָד" (צפניה ג, 9).

מכיוון שהאוצר הרוחני המשותף לנוצרים וליהודים הוא כה רב, מועצה קדושה זו שואפת לטפח הבנה הדדית וכבוד שהם, מעל הכל, פירות לימוד הכתובים, החקר תיאולוגי ושל דו-שיח באחוה.

אמת היא שההנהגה היהודית ואלה שסרו למרותה דרשו במות המשיח, עם זאת, לא ניתן להאשים את כל היהודים, ללא הבחנה, במה שקרה בייסוריו ומותו, לא את אלו שחיו אז ולא את בני העם היהודי בימינו אנו. למרות שהכנסייה היא עמו החדש של האלוהים, אין להציג את היהודים כדחויים או

מקוללים על ידי האל, כאילו הדבר נובע מכתבי הקודש. לכן, על הכל להיזהר שמא בעת לימודי הדת או הטפת דבר האלוהים ילמדו דבר אשר חורג מאמת הבשורה ורוח המשיח.

יתר על כן, בדחייתה רדיפות כלפי כל אדם, הכנסייה, הזוכרת את האוצר אותו היא חולקת עם היהודים, ולא מפאת סיבות פוליטיות, אלא בגלל האהבה הרוחנית שבבשורה, מצטערת על שנאה, רדיפות וגילויי אנטי-שמיות המכוונים כנגד היהודים בכל זמן ועל ידי כל אדם.

מלבד זאת, כפי שהכנסייה גרסה תמיד, וגורסת גם עתה, המשיח חווה את סבלו ומותו מרצונו, עקב חטאי האדם ומתוך אהבתו האינסופית למען ישועת הכל. זהו, אפוא, חובה של תורת הכנסייה: לבשר את צלב המשיח כאות האהבה חובקת הכל של האלוהים וכמעין שממנו נובע כל חסד.

שיעור 3: דיאלוג ומיסיון

משה פיינשטיין, אגרות משה, יורה דעה ג מג (תשמ"ב), רעח

...הנה בדבר שכתר"ה (כבוד תורתו הרמה) הבטיח לבא למקום שיתאספו... קאטאליקן ופראטעסטאנטן (קתולים ופרוטסטנטים) יחד עם בני"י (בני ישראל) מחברי סינאגיאג קאנסול וגם חברים רבנים מהסתדרות הרבנים... פשוט וברור שהוא איסור חמור של אביזריהו (פרטים המשתייכים או מסתעפים) דע"ז אשר פשטה המגפה עתה בהרבה מקומות ע"י יזמת הפויפסט (האפיפיור) החדש אשר כל כוונתו הוא להעביר את כל היהודים מאמונתם הטהורה והקדושה ושיקבלו את אמונת הנוצרים, שיותר נוח להעביר באופן זה מבאופן השנאה והרציחות שהשתמשו הפויפסטן שלפניו, ולכן כל מגע ומשא עמהם אף בדברים בעלמא ועצם ההתקרבות הוא אסור באיסור החמור דהתקרבות לע"ז... וכן אסור להשתתף בשום אופן באספות כאלו ששמעתי שרוצים לעשות בבאסטאן (בוסטון) וברומא וכל המשתתף עמהם יהיו מי שיהיו הם נחשבים למסיתים ומדיחים את כלל ישראל, דמה שעמלו המיסיונרן (המיסיונרים) של הקאטאליקן כל השנים ולא עלה בידם רק מעט דמעט, ח"ו (חס ושלום) ע"י רבנים חסרי דעת כאלו שרוצים להשתתף עמהם אפשר שישתמדו עי"ז (על ידי זה) הרבה יותר, ואין טוענים למסית לומר שלא נתכוין לזה ויתחייבו בנפשם ח"ו בעולם הזה ובעולם הבא.

Joseph B Soloveitchik, "Confrontation", In: Tradition 6, no. 2 (1964), pp. 21-25

איננו מוכנים למפגש עם קהילת אמונה אחרת שבמסגרתו נהפך לאובייקט להתבוננות, שיפוט והערכה, אף אם קהילת הרוב עשויה להפגין בהתנשאות חוש של חמלה כלפי קהילת המיעוט ולייעץ לרוב שלא לפגוע או לרדוף את המיעוט... אנו קהילת אמונה עצמאית בהחלט. איננו סובבים כלוין בשום מסלול. ואף איננו קשורים לשום קהילת אמונה אחרת כ"אחים" אף על פי ש"פרודים". לפיכך, כל רמז, גלוי או סמוי, מצד קהילת הרוב, על כך שהיא מצפה מקהילת המיעוט להשיל את ייחודה ולחדול מהתקיים משום שהגשימה את ייעודה על ידי פתיחת הדרך לקהילת הרוב, מוכרח להידחות כבלתי דמוקרטית וכסותר את עצם הרעיון של חופש דת.

על העימות להתרחש לא ברמה התיאולוגית, כי אם ברמה היומיומית והאנושית. (ברמה הזו) דוברים כולנו את שפתו האוניברסלית של האדם המודרני... ודאי וודאי שההיסטוריה שלנו, המקודשת בדמם של מיליונים, אינה מתירה לנו אפילו לרמוז לקהילה אחרת שאנו מוכנים מבחינה מנטלית לשנות גישות היסטוריות, להחליף טובות ביחס לענייני אמונה עקרוניים, ולפייס כמה הבדלים. הצעה שכזו לא תהיה אלא בגידה במסורתנו ובמורשתנו הגדולות, וגם לא תוביל לשום יתרונות מעשיים...

Abraham J.Heschel, "No Religion Is an Island", In: Union Seminary Quarterly Review 21, no. 2 (January, 1966)

העידן שלנו מסמן את קיצה של שביעות הרצון העצמית, קיצה של ההתחמקות, קיצה של האפשרות לסמוך רק על עצמנו. יהודים ונוצרים חולקים את הסכנות ואת הפחדים; אנו עומדים על סיפה של התהום יחד... אף דת איננה אי. כולנו מעורבים אלה באלה. בגידה רוחנית מצידו של אחד מאיתנו משפיעה על האמונה של כולנו. השקפות שמאמצת קהילה אחת משפיעות על קהילות אחרות. כיום, בידוד הנו מיתוס. למרות אותם הבדלים מהותיים בהשקפה ובמהות, היהדות מושפעת, במוקדם או במאוחר, על ידי האירועים האינטלקטואליים, המוסריים והרוחניים בחברה הנוצרית, ולהפך.

הרב יחיאל אקשטיין, תמליל סרטון בתוך: כרמה בן יוחנן, נזיד עדשים: תפיסות הדדיות של נוצרים ויהודים בעידן הפיוס (אוניברסיטת תל אביב, 2020), עמ' 207

הרשו לי לומר לכם משהו בתור רב. העבודה שלכם איננה לקרב יהודים, או כל אחד אחר, אל כריסטוס. העבודה שלכם והשליחות (commission) שלכם היא להעיד בחייכם על אהבת האל באמצעות כריסטוס, ולהפוך אותה לנגישה לכל באי עולם. אבל אתם לא ממירים אף אחד. אלוהים ורוח הקודש הם שמחוללים שינוי והמרה. זה לא התפקיד שלכם, נכון (That's not your doing, right)? אמן! אדרבה, העבודה שלכם היא לחיות את חייכם באופן שאחרים יגידו: "ובכן, זה מה שנקרא סגנון חיים אוונגליסטי (Well, that's what's called: lifestyle evangelism)!" אתם לא חושבים שכשיהודי רץ למקלט, כשטילים נוחתים, ורואה שלט שכתוב עליו: "תרומתם של נוצרים באהבה לישראל ולעם היהודי", אתם לא חושבים שזוהי עדות גדולה בהרבה מאשר מסירת עלונים בטיימז סקוור או משהו כזה? אני מאמין שנוצרים יכולים להגשים את השליחות הגדולה שלהם אל מול העם היהודי, עמם הייתה להם מערכת יחסים איזומה משך 2,000 שנה,

היום יכולים נוצרים להגשים אותה וכנראה ביתר יעילות, על ידי כך שיברכו את ישראל ואת העם היהודי. כך אתם אומרים זאת: על ידי מעשי האהבה שלכם, אתם אומרים יותר על האכפתיות והאהבה שלכם כלפי העם היהודי מאשר על ידי כל העלונים שתוכלו למסור.

הוועדה האפיפיורית לקשרי דת עם היהודים, "הנחיות והצעות להטמעת ההצהרה 'בעת הזאת', סעיף 4 (1.12.1974)", בתוך: בעת הזאת: מסמכים ומחקרים על אודות הכנסייה הקתולית והיהודים לנוכח השואה ובעקבותיה (אוניברסיטת תל אביב, תשע"ו), עמ' 35

בתוקף שליחותה (mission) האלוהית ומעצם טבעה, חייבת הכנסייה להטיף לעולם על ישו המשיח. אך לבל תפגע עדותם על ישו כריסטוס ביהודים, על הקתולים להקפיד לחיות את אמונתם הנוצרית ולהפיצה תוך השמירה המחמירה ביותר על חופש הדת, על פי הנחיות ועידת הוותיקן השנייה. כן עליהם לחתור להבנת הקשיים המתעוררים בנשמה היהודית – החדורה כראוי במושג נשגב וטהור ביותר של הטרנסצנדנטיות האלוהית – בעומדה בפני המסתורין של התגשמות דבר האל בבשר. אמנם נכון כי אווירה רווחת של חשדנות, בהשפעת עבר מצער, עודנה שוררת בתחום מסוים זה, אך על הנוצרים מצדם להיות מסוגלים לראות עד כמה נושאים הם בנטל האחריות, ולהפיק לקחים מעשיים לעתיד.

Commission for Religious Relations with the Jews, The Gifts and the Calling of God Are Irrevocable (Rom 11:29): A Reflection on Theological Questions Pertaining to Catholic-Jewish Relations, on the Occasion of the 50th Anniversary of "Nostra. tate" (No. 4), 2015

קל להבין כי ה'מיסיון ליהודים' הוא נושא עדין ורגיש ביותר עבור היהודים, שכן בעיניהם הוא נוגע לעצם קיומו של העם היהודי. שאלה זו מהווה גם נושא מורכב עבור הנוצרים, שכן עבורם ישוע המשיח הוא בעל משמעות ישועה אוניברסלית, ומכאן גם המשימה האוניברסלית של הכנסייה שהיא בעלת חשיבות יסודית. לכן, הכנסייה מחויבת לראות את הבשורה ליהודים, המאמינים באל אחד, באופן שונה מזה של אנשים מדתות ותפיסות עולם אחרות. מבחינה מעשית, הדבר אומר כי הכנסייה הקתולית לא מבצעת ולא תומכת בכל פעילות מיסיונרית מוסדית המיועדת במיוחד ליהודים. יחד עם זאת, על אף שישנה דחייה עקרונית של משימה מיסיונרית ליהודים, נוצרים עדיין נקראים להעיד על אמונתם בישוע המשיח גם בפני היהודים, אך עליהם לעשות זאת בענווה וברגישות, מתוך הכרה ביהודים כמי שנושאים את דבר האל, ובפרט לאור הטרגדיה הגדולה של השואה.

שיעור 4: אנטישמיות ושואה

Clemens Thoma, A Christian Theology of Judaism (Paulist Press, 1980), pp. 159

...נוצרי מאמין לא יתקשה כל כך לפרש את קורבנם של היהודים בזמן הטרור הנאצי. עליו לכוון את מחשבותיו אל כריסטוס, שלו נדמו המוני היהודים הללו, בצער ובמוות. אושוויץ היא הסימן המונומנטלי... לקשר האינטימי ולאחדות בין מקדשי השם היהודים... לבין המשיח הצלוב, אף על פי שהיהודים המדוברים אינם יכולים להיות מודעים לכך.

Marcel Jacques Dubois, "Christian Reflection on the holocaust", In: Sidic: Journal of the service international de documentation judéo chrétienne, vol. 2, The Holocaust (1974), pp. 12

כיצד נוכל להשוות את השואה עם הצלב! הצלב נישא בידי רוצחים בפוגרומים, ועבור יהודים רבים כל כך הוא הסמל לאי-סובלנות, דיכוי, ושנאה!... יסלחו לי ידידי היהודים אם נראה שאני מחבר את הפסיון של כריסטוס לאוקיינוס הייסורים שאת עומקו רק הם יודעים (אך)... הטרנסצנדנטיות הבלתי ניתנת לתפיסה של השואה יכולה להיות מוענקה רק באמצעות אור מלמעלה, ועבורנו הנוצרים עובר האור הזה דרך המסתורין של הגולגלתא.

יוחנן פאולוס השני, נאום בפני נציגי הקהילה היהודית (וינה, 1988)

כאן נחשפים פניו מעוררי האימה של עולם בלא אל, ואולי אפילו--נגד האל, שכוונותיו להרוג היו מכוונות בבירור נגד העם היהודי, אך גם נגד אמונתם של אלה הסוגדים ליהודי, ישוע מנצרת, גואל העולם.

יוחנן פאולוס השני, נאום לרגל יובל שנים לפרוץ מלחמת העולם השנייה

(קריית הוותיקן, 1989)

הפגניזם החדש ושיטותיו כווננו בוודאות נגד היהודים, אך הם היו מכוונים גם כלפי הנצרות, שתורתה עיצבה את נשמת אירופה. בעם שממנו יצא המשיח, לפי בשרו (רומים 9, 5), הוגחך המסר של הבשורה (הנוצרית) על הכבוד השווה של כל בניו של האל.

Richard L. Rubenstein, After Auschwitz: History, Theology, and Contemporary Judaism (Johns Hopkins University Press, 1992), pp. 10

כל עוד ימשיכו לחשוב על יהודים כמיוחדים ונבדלים מן האנושות באופן כללי, הם יישארו אובייקט של תביעות אבנורמליות ושל... שנאות... נראה כאילו כל עוד שהנצרות קיימת, יהודים יהיו האובייקטים הפוטנציאליים של תשומת לב מיוחדת ובסופו של חשבון מסוכנת שתמיד יכולה להתפוצץ באלימות.

Rosemary Radford Ruether, Faith and Fratricide: The Theological Roots of Anti-Semitism (The Seabury Press, 1979), pp. 226–228

ראינו כי המיתוס האנטי-יהודי איננו שטחי ואף איננו אלמנט משני במחשבה הנוצרית. יסודות המחשבה האנטי-יהודית נוצקו בברית החדשה. הם פותחו בעידן הקלאסי של התיאולוגיה הנוצרית באופן שהציב את הבסיס לגישות ולפרקטיקות שהוסיפו להביא לתוצאות אימות... זהו קושי מהותי לרדת לשורש שמתוכו נבטו (תפיסות אלה). החיטים והשעורים צמחו אלה לצד אלה למן ההתחלה, ולכן זה נראה בלתי אפשרי לעקור את השעורים מבלי להרוס גם את הזרע של האמונה.

World Council of Churches, The New Delhi Report: The Third Assembly of the World Council of Churches 1961 (SCM Press, 1962), pp. 145-148

הרועה הראשי ג'. ראסל צ'נדרן (הכנסייה של דרום הודו) אמר כי... אנטישמיות היא רק סוג אחד של אי צדק חברתי, ואין לה חשיבות ייחודית. הוא ביקש מהאספה שלא לאמץ את ההצעה, לאור העובדה שפעולות אחרות של האספה עסקו בצורות שונות של אפליה חברתית וגזעית.

[...]

האב מקארי אל סוריאני (הכנסייה הקופטית האורתודוקסית, מצרים) אמר שהוא תומך בהצעה כיוון שהיא עוסקת בנושא גזעי, ולא פוליטי. 'הסכמנו באוונסטון ובסנט אנדרוס שכל מחקר תאולוגי הנוגע לישראל העתיק במשמעותו המקראית לא יגע בקיומה של ישראל כיישות פוליטית. לכן אני דוחה כל אזכור של ישראל בהצהרה זו.

הפרופסור ג'ון סי. בנט (הכנסייה המאוחדת של המשיח, ארצות הברית) אמר שהוא חושש שהדיון יוביל לקול לא ברור בנושא האנטישמיות, תוצאה שתהיה הרסנית. 'יש עמדה אמצעית בין השקפה הרואה באנטישמיות רק נושא גזעי לבין זו הרואה בה סוגיה מבוססת על גורמים תאולוגיים.... אנטישמיות היא בחלקה תוצאה של שימוש לרעה בתורת הנצרות ובסמלים נוצריים. הרגש הדתי הוא גורם מהותי בהתפתחותה.... אנו מתמודדים עם תוצר של מאות שנים של עוינות דתית, סוג של זיכרון תרבותי של המערב... זו עדות לבעיה כאשר האפיפיור יוחנן ה-23 מחק מילים מסוימות מהליטורגיה של יום שישי הטוב מכיוון שהן עוזרות לשמר עוינות דתית כלפי היהודים. בדומה לכך, בארצות הברית נערכה סקירה של תכניות לימוד נוצריות באותו כיוון. הוא קיווה שחברי האספה המגיעים מחלקי עולם שבהם 'אשמה תורשתית' זו אינה מורגשת, יימנעו מלהביא את קול האספה לחוסר החלטיות בנושא.

שיעור 5: מדינת ישראל והסכסוך הישראלי-פלסטיני

A. Roy Eckardt and Alice L. Eckardt, "Again, Silence in the Churches", in: Elder and Younger Brothers (Charles Scribner's Sons, 1967), pp. 176

עמוק בתוך האידיאולוגיה הנוצרית קיימת התעקשות, מצד אחד, כי מסיבות שונות עמו הנוף של אלוהים מנוע מארצו, וכי, מן הצד האחר, החילוניות הדומיננטית של מדינת ישראל מבטלת את האפשרות שמדובר במעשה ההשגחה והופכת את ההכרה הדוקטרינלית הנוצרית לבלתי אפשרית. ייתכן שהקהילה הנוצרית לעולם לא תוכל לשאת את המתח שכרוך בחיבור בין דוקטרינה לבין פוליטיקה בעניין הזה. שכן מרגע שתעניק אישור תיאולוגי לזכותם הבלתי מעורערת של ישראל לחיות, יהיה עליה להתעמת לא רק עם משבר אידיאולוגי אלא גם עם הכרח מוסרי לעמוד לצד ישראל, כנגד מאמצי השמדה (exterminationism) ערביים בלתי פוסקים. אילו יוכלו נוצרים להתגבר על הדעה הקדומה התיאולוגית שמעודדת אותם לסימפטיה כלפי אויבי היהודים ומבקריהם, אולי יצליחו לראות את הצדק המוסרי המובהק של ישראל ויהיו נכונים לעמוד לצידה באומץ.

Metropolitan George Khodr, Feelings and Reactions of Eastern Christians towards Issues Arising from the Palestinian Problem, Unpublished speech (WCC Archives, 1972), pp. 4-5

הנוצרים הללו (שבמזרח התיכון) נמצאים כבר מאה שנה בחזית ההתחדשות הלאומית הערבית. כל התנועות לשחרור לאומי והתקדמות הספרות חייבות להם חוב עצום. האנטישמיות הייתה לחלוטין בלתי מוכרת להם, והם מרגישים כי הייחוד של ירושלים והציוניזציה של פלסטין מכוונים במיוחד נגד כנסיית המזרח הזו, אשר חוותה בעשורים האחרונים תחייה מרשימה כל כך. יתר על כן, קיומה המתמשך של ישראל, במעמד דתי עצמאי וכאילו היא מייצגת אקונומיה ייחודית ועדיין תקפה, מהווה עבורנו חידוש מסוכן ביותר. יש להוסיף כי עיתונות ציונית מסוימת, בפרט, מכריזה על הנוצרים הערבים כאויבי ישראל. הכוונה, אני מאמין, אינה לסכסוך פוליטי פשוט, שבו הנוצרים הללו אינם מנותקים מחבריהם הלא-נוצרים, אלא לעמדתם התאולוגית הנאמנה למסורת הפטריסטית.

הבעיה הפלסטינית מראה לנו את הפער הבסיסי בין נוצרים מערביים רבים לבין הכנסיות האורתודוקסיות של המזרח, עבורן ההתנגדות לעובדה הישראלית קשורה קשר הדוק לאופיו הייחודי, החדש והבלתי ניתן להחלפה של ישוע.

Hal Lindsay, The Late Great Planet Earth (Bantam Books, 1970), pp. 43-44

במרץ ובאפריל 1967 הרציתי על הנושא ברחבי קמפוסים בחוף המערבי. אמרתי שאם אמנם השעה היא זו שחשבתי שהיא, אזי היהודים עתידים היו להשתלט על ירושלים העתיקה מחדש. רבים גיחכו על ההצהרה הזו. ואז באה מלחמת יוני 1967, הבליץ הישראלי הפנומנלי בן ששת הימים. בעצמי התלבטתי לגבי המשמעות של כל זה עד שביום השלישי משה דיין, הגנרל הישראלי המבריק, צעד לעבר הכותל המערבי, השריד האחרון של בית המקדש, ואמר: "שבנו לקדושים שבמקומותינו על מנת שלא להיפרד מהם לעולם". אין צורך לומר שקיבלתי לא מעט טלפונים אחר כך. שוב, כנגד כל הסיכויים, היהודים, שלא ברצונם, הכינו את הקרקע לשעת המשפט וההמרה האחרונה שלהם.

Hal Lindsay, The Late Great Planet Earth (Bantam Books, 1970), pp. 45

נותר אירוע אחד בלבד על מנת להכין את הקרקע כולה לחלקה של ישראל במערכה הגדולה והאחרונה בדרמה ההיסטורית שלה. זוהי בנייתו מחדש של בית המקדש באתרו המקורי. ישנו רק מקום אחד שבו יכול המקדש להיבנות, לפי תורת משה. זהו הר המוריה. שם נבנו שני המקדשים הקודמים: הראשון נבנה בידי שלמה לפני 3000 שנה. השני נבנה בידי שבי הגולה הבבלית לפני 2400 שנה... ישנה בעיה גדולה אחת ביחס לבניית הבית המקדש השלישי. המכשול הזה הוא האתר השני הקדוש ביותר לאמונה המוסלמית, כיפת הסלע. זו, כך מאמינים, נבנתה ממש באמצע אתר המקדש המקורי. מכשול או לא מכשול, ודאי שהמקדש ייבנה. הנבואה מחייבת זאת.

אורי שרקי, "אנחנו והנצרות-עיון באקטואליה", בתוך: צהר: כתב עת תורני 2 (תש"ס), עמ' 99-98

כל היחס הזה השתנה עם מלחמת ששת הימים. מאז הנצחון הוא ועד עצם היום הזה חזרה היהדות להיות נלמדת בחוגים רחבים באומות העולם, על ידי החשובים שבאנשי הרוח. זו הדגמה מובהקת לדבריו של רבינו יהודה הלוי בספר הכוזרי (א, ד) שההשפלה הלאומית היא היא הגורמת לאי-ההתייחסות לדברה של היהדות: "חכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים" (קהלת ט, טז)... מאורעות תשכ"ז מסמנים במיוחד את השיבה הזאת, יותר מהקמת המדינה, שכן בתש"ח היה אפשר לראות במדינה מקלט לפליטים נרדפים, ולא ישות עצמאית. לעומת זאת, מלחמת ששת הימים הורגשה, הן בארץ והן בחוצה לארץ, בתור מאורע תנ"כי במלוא מובן המילה, כעין התפרצות של העולם המקראי ללב המאה העשרים.

ואכן יש בכך כדי להדאיג את העולם המערבי. שכן אם מדינת ישראל אכן שייכת להיסטוריה התנכ"ית, הרי שייכתן שהאופן שבו התנ"ך קורא את ההיסטוריה הוא הנכון; ועוד, ייתכן שהקריאה היהודית בתנ"ך היא הקריאה הנכונה. לפי זה, מתברר מעמדו של עם ישראל כממשיך הוזהות של העם העברי הקדמון, מה שמעורר את שאלת מעמדה של הכנסייה.

United States Conference of Catholic Bishops, "Statement on Catholic-Jewish Relations, National Conference of Catholic Bishops, November 20, 1975", in: Documents of the Christian-Jewish Dialogue, vol. 1, The Road to Reconciliation (Paulist Press, 2011), pp. 221

בדיאלוג עם נוצרים, יהודים הסבירו כי הם אינם מתייחסים לעצמם ככנסייה, ככת, או כסיעה, כפי שעושות קהילות נוצריות, אלא כעמיות (peoplehood) שאיננה רק גזעית, אתנית או דתית, אלא במובן מסוים מורכבת מכל אלה יחד. מטעמים אלו רוב מוחץ של יהודים רואה עצמו קשור, בדרך זו או אחרת, לארץ ישראל. יהיו אשר יהיו הקשיים שנוצרים עלולים לחוות בבואם לחלוק השקפה זו (עם היהודים), עליהם לחתור להבין זיקה זו בין ארץ ועם, שהתבטאה בכתבי היהודים ובעבודת האלוהים שלהם לאורך אלפיים שנה כגעגועים למולדת, ציון הקדושה. הערכתה של הזיקה הזו אין פירושה מתן הסכמה לפרשנות ספציפית שלה. היא גם לא מהווה אישור שנועד להכחיש את זכויותיהם הלגיטימיות של צדדים אחרים באיזור, או אימוץ עמדה פוליטית כלשהי במחלוקות על המזרח התיכון, עניינים החורגים מתחומה של הצהרה זו.